Léeh séréel ndút

Téeré 1

Proverbes sérère ndút

Livret 1

ADLN / Kiis ki Ndút

Mont Rolland, Thiès

Sénégal

Livret de proverbes

Livret 1

Textes :

Comité de littérature de l'Association pour le Développement de la Langue Ndút

Illustrations

Misel Mbeŋ

en langue ndút

Sénégal

Afrique de l'Ouest

Première Édition

2012

© ADLN / Kiis ki Ndút 2012

Kúnsëe

Léeh yin wun séréel në : ɗi hom teeɓa' ɗee waɗti pesaa ow ra, yee waɗti paŋ ow a yee wakay rii paŋ ra.

Léeh homaˈ wonaɗ di wonaa séréel. Ɗi teeɓaˈ ow nuf ñaañaa di homaɗ, pagaɗ, tílëɗ a wonaɗ di pesi ɓëeˈ. Léeh na won a ɓaha, na won a këkëy.

Di filiɓ léeh, ɓaha ya na teeɓu tuŋka ɗee na tílúu mboko ra, ɗee na habrantuu ra, ɗee na tílúu kooƴ ra. Léeh na won yii leŋke kooɗ, légéy, gém Koo, fahanta'. Ow na húmú faha' won yin sah, yaa sampi sigoh raa, ɗi mín ñee léeh, te ɓëewë ay yúh yee faha' rii won ɗa. Iñƴaa daa tah ɓaha ya na húmú naaɓuu tuŋka a léeh.

Kon yen ɓeyaatun léeh yë hellu yen ɓaha ya ra, yen yúun tuŋka, ɓëewë ɓéeɓ hen yínë, Ndút fí kéy saañ fíi.

Gana Fay

Waaƴ ndaje na gén ndaje

Iti fa : Ow na gap ndaje, ɗi níɓé ɗee nay rii tíllée níi rí neɓ ra, ndaje ma ac tíléeh ɗaaha.

Ii këkëy gapuu bílím filiɓ gin wa. Wa wonu tih : « Yen ay gap ɓëewë ɓéeɓ bílímë. » Wa homute gina, tígí tíl wë ɓéeɓ wonuu ri, tígí took wa ɓéeɓ gonluu ri. Ɓëy gina ɓéeɓ na wonu bílímí tuŋka : « Bílímë ay neɓ ! Bílímë ay neɓ ! »

Gina ɓéeɓ na waaƴ níi yiin bílímë, aanna laɓ waal yínë rek, waali ana fa bacala hente hës ! Ɓëewë ɓéeɓ paagute talli wa, heguute. Lahte ɓahii won tuŋka daa tih : « Waaƴ ndaje na gén ndaje. »

Faatu Siis

Ɓëewë becee kot yínë rëe, lah becee kot yínë ti wa nen

Iti fa : Yee na ɗeef fu ɓëewë page ri ra, lah page ri ti wa nen.

Faatu kolaˈ gin wa, saañce kooroh gin kay. Ayaˈ ri ra, ɗi homaˈ faami na ɗúhéh ëtís. Ɓëy gina ɓéeɓ na ɗooɓu ri. Ɓëewë teeˈee këemë rëe ɗi na ɗúhéh. Ɓëewë paye meeyi gina raa, ɗi na payeh. Ɗi lahay kooƴ, lahay mboko.

Bis lahte, lasi ɓéeɓ na kaɗ kíi. Ɗi foŋ fogo níi ow ayay hílbí. Ɗi daaƴce mëkë, ɗúhté këemín nahaˈ dímlëˈ. Ow tahay rii na.

Ɓahaa kolohte, hampe ya'a won ɗi tih :
« Koy so', fu ac gin fu ɗeef ɓëewë becee kot yínë rëe, lah becee kot yínë ti wa nen. »

Iwet Juuf

Tílëh waha na maaseeh luuyi pacooli

Iti fa : Ɗëy na tookeh faam dékë' hool.

Këkëyë húmú gina kíilë ñíiñ fi faami na ɗoɓeh ri. Daa ri biti siba tílëh gaan, ɗi na tookeh faam. Ɗi tílë' tílëe faraah, ɗi haal daa raa, ɗúh dín.
Yii neɓi lah faam wa ɓéeɓ, ɗi na maaseeh. Faraah ɗi ɗeefa' iñi neɓɓa ɓéeɓ ɗúm.
Ɗi hoolte iñi kah-kah ya ɓéeɓ. Ɗi ɗeefa' loonna mírsú, gúmmë líhú. Daa ri biti ñamma a hanna ɓéeɓ, ɗi na maaseeh wa.
Mani yii baa daa tah ɓaha won kíilë tih : « Tílëh waha na maaseeh luuyi pacooli. »

Gana Fay

Kot mínéh kaaˈ kúŋ, kaaˈ sílíl

Iti fa : Wonuu ɓëyí lahay légéy níi wocce, anti kaaˈ pay meey.

Bee non tuŋki ƴaallee leegi homuu biti ɓëy paay teeraa rek, ɗeef ri wuneh. Këkëyí ƴaala kaaˈte jaŋi ekol, kolohte saañce Ndakaaru hompe na líƴ iip a yoh iip kaaˈte ac Ndút.
Tílëˈ rí níi ɗi mokke dín fë, olay yee na saam ɗi ra, tuŋka na ayu feedi Maryaama, ɗi ñéerëˈté a wa céppé Ndút kan ! Ɗi na haal faam, tuŋka na mëkëyú téebílëhí ndah namu. Ɗi lukki kúrëy yoobbol sah faf.
Gétëˈ feeda ɓëewë në suu meey ra, ƴaal kowa laɗte lúumí nem won ti jéríɗ, yuliɗte waal sabboo, kaaˈte wah, ndaa loona tíkú rëe, siba típëh níi beni.

Boffa olsohte yaa níi won ɗi tih : « Ɣaal kowa ! Kolee kat fu wayaŋ woteh. Kot mínéh kaaˈ kúŋ, kaaˈ sílíl. »

Baa Ngol Sek

Feloh na wullaˈ afi

Iti fa : Ɓëyí maañci fel, fela mín ríi kom kofeel.

Húmú lahaˈ këkëyí níirëˈ i peˈ. Ɗi níiɗ níi lakoh dúuffë ɗeefa ɗi wulohte níirëh yí kayya raa, homaˈ homoo níi ɗi ɗaañnjee, foge, wone tih : « Ëyí déey ! Gúm fë abeh, ee ñam peˈ ya ra. »
Hen ɗaa raa, níirëh yë ɓéeɓ mëkë ac sëmlëˈí. Wa lah ɗii na raa na ëlíh yin. Ɗi an waa ƴene.
Ɗi na paŋ yaa níi lahte bis, ɗi na níiɗ níi sampee wuloh níirëh yí kayya, dúufí gaante hompe hanndal ki wa.
I gúmú caak púlúuté peˈ yi na. Ɗi hampe foŋ a ɗaañnjoh : « Ëyí déey ! Gúmú yë ee ñamu peˈ yi soˈ ra. »

Ɗi hampe foŋ a ɗaañnjoh, níirëh yí kayya habuu biti ɗi paŋ pagaɗɗee ke ri merees, ndeke ɗi won kaah. Ow ëe ow ayay sëmlëˈí níi gúmú yë ñamute peˈ yi ɓéeɓ. Yii baa daa tah ɓëewë na wonu tih : « Feloh na wullaˈ afi. »

Ɣak pún pún ay míllée túfí

Iti fa : Fu pay níi rëe fay míllée tígë dék fú rë.

Këkëy húmú gina kíilë damoh damoo níi, wonaˈ yii neɓaˈ ri. Lahte bis, ɗi paŋke pagaɗ níi ɓani boffa pooˈuute. Pooˈuu ɓani boffa ra, nijaayi acce goneel a boffi, kaaˈ biti boffa lík rí faam fa, ndaa ri wooññjaˈte níi boffa míllëˈté ríi lík faam fa. Nijaayi wonte ri biti ɗi ac faami, ɗi kaaˈte, saañce faam kooji. Lahaˈ ri dín fë, otte biti pesin faam boffi daa gisaˈ pes faam ow kay ra, ɗi nimilte otte nijaayi, nijaaya payte, goneelte a boffa antee rii kúɗ, ɗi wëegíssé faam boffi.

Daa tah séréel won tih : « Ɣak pún pún ay míllée túfí. »

Terees Kolet Gay

Les proverbes

1- Waaƴ ndaje na gén ndaje.

2- Ɓëewë becee kot yínë rëe, lah becee kot yínë ti wa nen.

3- Tílëh waha na maaseeh luuyi pacooli.

4- Kot mínéh kaaˈ kuŋ, kaaˈ sílíl.

5- Feloh na wullaˈ afi.

6- Ɣak pún pún ay míllée túfí.

Traduction des proverbes

1- La préparation d'une festivité peut réussir mieux que la festivité elle-même.

2- Si les gens dansent avec un pied, il faut danser avec un pied comme eux.

3- Un grand marcheur est toujours absent à l'enterrement de son beau-père.

4- Le pied ne peut pas refuser de se plier et de se déplier.

5- Un menteur peut se créer des soucis à lui-même.

6- Même si l'oiseau vole très loin, il finit toujours par retourner à son nid.